

Izveštaj o arheološkim istraživanjima na lokalitetu Gradić u Trbuku

Avgust 2026.

Izveštaj o arheološkim istraživanjima na lokalitetu Gradić u Trbuku

Aleksandar Jašarević, JU Muzej u Doboju, Doboj; **Snježana Antić**, JU Muzej Semberije, Bijeljina; **Ago Mujkanović**, JU Muzej u Tešanju, Tešanj; **Mirko Cvijanović**, JU Muzej u Doboju, Doboj

U periodu od **08.06.2026.-15.06.2026.** u okviru Arheološkog kampa Ozren izvršena su prva arheološka istraživanja na lokalitetu Gradić u Trbuku. Arheološka istraživanja kulturno-istorijskog nasljeđa Ozrena okupila su arheologe, studente i volontere u okviru kampa finansiranog od strane ambasade Republike Francuske, BOOST Balkans, AFD - Agence Française de Développement, ALDA - European Association for Local Democracy i udruženja građana Fojničani. Projekat "Arheološka istraživanja lokaliteta Gradić u Trbuku (Doboj)" odobren je od strane Republičkog zavoda za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog nasljeđa RS (br. 07/1/624-494/26)

Lokacija

Lokalitet Gradić u Trbuku zauzima gradinski položaj na krečnjačkim stijenama neposredno iznad desne obale Bosne i starog puta Doboj-Maglaj. Udaljen je 12 km južno od Doboja uz rijeku Bosnu. Stijenoviti plato relativno ograničenog prostora, orijentacije sjever-jug i dimenzija 30x8 m, iskorišten je za izgradnju srednjovjekovnog utvrđenja, čiji su ostaci djelimično vidljivi na površini. Ostaci zidova od bedema i objekata, kao i vještački ukopan rov na pristupnom dijelu platoa sa istočne strane definišu prostor i granice arheološkog nalazišta. Zapadna strana nije fortifikovana jer se strmo lomi ka koritu rijeke Bosne i nije pristupačna. Površina je obrasla manjim rastinjem i drvećem sa vidljivim tragovima od ukopavanja rovova iz posljednjeg rata. Arheološka istraživanja do sada nisu vršena, pa precizna stratigrafija i kulturna pripadnost slojeva nije definisana. S obzirom na dominantan strateški položaj i blizinu rijeke nije isključeno korištenje lokacije u znatnom vremenskom period od praistorije do srednjeg vijeka. Nalazište je relativno pristupačno i može u budućnosti predstavljati potencijalno turističko odredište.

Cilj i opšti interes arheoloških istraživanja

Projekat se fokusira na sistematska arheološka istraživanja srednjovjekovnog lokaliteta „Gradić“ u naselju Trbuk, Grad Doboj. Glavni ciljevi i predmet projekta obuhvataju: Detaljno geodetsko i arheološka iskopavanja na terenu radi utvrđivanja tačnih granica lokaliteta i ostataka arhitekture (bedema, objekata, cisterne itd.). Prikupljanje i analiza pokretnog arheološkog materijala (keramika, oružje, oruđe, novac, predmeta od stakla, kosti itd.), te jasno izdvojiti kulturne slojeve i faze gradnje/naseljavanja, kako bi se odredilo kada je utvrđenje podignuto, koliko dugo je bilo aktivno i kada je devastirano ili napušteno.

Povezivanje pronađenih materijalnih dokaza sa pisanim istorijskim izvorima radi razumijevanja uloge Gradića u srednjovjekovnoj odbrambenoj i ekonomskoj mreži ovog dijela regije. Izrada smjernica za konzervaciju i restauraciju pronađenih arhitektonskih ostataka, kao i prezentacija lokaliteta u svrhu razvoja kulturnog turizma i podizanja svijesti o kulturno-istorijskom nasljeđu. Projekat ima za cilj da kroz arheološka iskopavanja osvijetli prošlost srednjovjekovnog Gradića, naučno valorizuje ovaj lokalitet i spasi ga od zaborava i propadanja. Projekat spašava od zaborava i fizičkog propadanja lokalitet koji je vjekovima bio zanemaren. Svaki pronađeni artefakt i definisani arhitektonski ostaci obogaćuju kulturnu mapu regije, zatim istraživanja pružaju nove naučne podatke o srednjovjekovnoj prošlosti ovog kraja (naročito u kontekstu srednjovjekovne župe Usora), što doprinosi boljem razumijevanju dinamike naseljavanja u prošlosti i jačanju regionalnog identiteta. Pokretni arheološki nalazi nakon konzervacije postaću dio stalne postavke JU Muzeja u Doboju, čime se podiže kvalitet kulturne ponude grada. Kroz organizovanje javnih tribina, posjeta škola i volontiranja na terenu, lokalno stanovništvo – a posebno mladi – direktno se uključuju u proces očuvanja baštine. To podiže svijest o važnosti zaštite spomenika kulture. Projekat pozicionira Dboj i Trbuk kao centre arheoloških zbivanja, privlačeći stručnjake, studente i istraživače iz zemlje i regiona, čime se podstiče razmjena znanja.

Sami stanovnici naselja Trbuk dobijaju priliku da se ponose svojim lokalitetom, što podstiče lokalni entuzijazam i društvenu koheziju kroz brigu o zajedničkom dobru. Uređen, konzerviran i informativno markiran arheološki lokalitet postaje nova turistička tačka na mapi regije. Gradić u Trbuku može privući ljubitelje istorije, izletnike i tranzitne turiste. Dolazak arheoloških ekipa, a kasnije i turista, povećava potražnju za lokalnim uslugama – smještajem, ishranom (ugostiteljstvo), domaćim proizvodima i zanatskim rukotvorinama, što direktno donosi prihod lokalnom stanovništvu. Potreba za uređenjem pristupa lokalitetu često mobiliše lokalne vlasti da ulažu u prateću infrastrukturu (puteve, signalizaciju, rasvjetu), što dugoročno poboljšava kvalitet života u samom naselju.

Rezultati arheoloških istraživanja

Prvog dana arheoloških iskopavanja definisan je prostor istraživanja. Izrađena je dinamika rada, raspored aktivnosti i logistika. Nakon uklanjanja sitnog rastinja i drveća, uočene su konture utvrđenja koje sačinjavaju isturena „branič“ kula na južnoj strani i uz nju objekat na sjevernoj strani. Teren unutar objekta je neravan zbog pada terena, erozijom i obrušavanje bedema na istočnoj strani i ukopavanjem rovova. Određene su dvije probne sonde. Sonda I (3x4 m) na prostoru između sjevernog zida kule (južni zid objekta) i istočnog bedema. Za sondu II (4x2m) određena je sjeverna zona između istočnog i sjevernog bedema, te nefortifikovanog dijela na zapadnoj strani. Arheološka iskopavanja vrše se jednakim mehaničkim otkopima dubine do 0,20 m uz praćenje stratigrafije i akumulacije kulturnih slojeva. Sonda I ima pad terena u pravcu zapad-istok uzrokovano erozijom na istočnom bedemu, što je rezultiralo i spiranjem dijela kulturnog sloja.

Prvi otkopni slojevi formirani su od humusnog sloja sa krupnim kamenom. Iskopavanje otežava prisustvo korijenja od drveća, kao i akumulacija šuta od urušenih zidova. Pri drugom otkopnom sloju povećava se intenzitet šuta od obrušavanja južnog zida, kao i sporadični tragovi ugljenisanog drveta. Prvi i drugi otkopni sloj sadrže mješavinu recentnog materijala kao i sporadične nalaza srednjovjekovne provenijencije, mahom riječ je o poremećenim slojevima usljed bioturbacije. Treći otkopni sloje debljine od 0,40-0,60m u potpunosti pripada srednjovjekovnom kulturnom sloju. Očuvan je mahom u tankom sloju iznad žive stijene i formiran je od praškastog sedimenta sa tragovima intenzivnog gorenja, maltera i kamena. Na površini sonde do kraja istraživanja dosegnut je nivo žive stijene koja ima pad od zapada ka istoku, najvjerovatnije da je objekat imao neki oblik drvenog poda ili platforme na nivou originalne hodne površine. Najveći dio materijala evidentiran je u kamenim škripovi i pukotinama između stijena u glinovitom kompaktnom sloju. Ostavljen je kontrolni profil u pravcu sjever-jug na zapadnoj strani. Iako intaktan i dokumentovan srednjovjekovni sloj znatno je oštećen istom bioturbacijom. Iskopavanja u Sondi II pokazu su donekle sličnu stratigrafsku situaciju, s tim da je akumulacija slojeva bolje očuvana jer nema tragove erozije i spiranja kulturnog sloja. Pri prvom i drugom otkopnom sloju odlučeno je da se izvrši ujednačena nivelacija terena da bi se dobila jasnija i preglednija slika ovog dijela utvrđenja, koje je uveliko oštećeno ukopavanjem recentnih rovova i gradnjom suhozida. Prvi otkopni slojevi formirani su od humusa, recentnog šuta, kamena i rastinja. U drugom otkopnom sloju površina je nivelisana i jasno se prati pravac zidova. Na južnoj strani ostavljen je greben od šuta i rastinja za koji u ovom trenutku nije jasno da li se radi o urušenom zidu ili akumulaciji šuta i ruševina. Materijal iz prvih otkopnih slojeva je izmješšan, da bi pri trećem otkopnom sloju već došli do kasnosrednjovjekovnog sloja sa artefaktima. U pogledu sedimenata i akumulacije slojeva sonda II pokazuje drugačiju sliku nakon iskopavanja. Taloženje slojeva je ravnomjerno i formirano od koncentracije krupnog kamena, maltera i izrazito rastresite praškaste zemlje. Zemlja je glinovita i crvenkasta, praškasta kao rezultata intenzivnog gorenja. Uz bedema veća koncentracija kamena u šutu sa malterom. Uz sjevernu stranu nema tragova bedema/zida, postoji mogućnost vještačkog klesanja stijene. Unutrašnje lice zida izrazito je nestabilno sa poroznim malternim fugama, rezultat bioturbacije. Pri kraju drugog otkopnog sloja evidentirani su prvi tragovi materijalne kulture iz finalnog bronzanog doba. Ova gradinska pozicija iskorištena je i tokom bronzanog doba na šta ukazuju fragmenti karakteristične keramike. Čini se da je Gradić u Trbuku ima intenzivnu dinamiku naseljavanja koja je ostavila materijalne tragove znatne starosti. Iskopavanja su obustavljena pri trećem otkopnom sloju. Na čitavoj površini registrovani su fragmenti lepa u pojedinim slučajevi sa otiscima od pruća i greda. U centralnom dijelu evidentirana koncentracije zapečene zemlje i veća količina srednjovjekovne keramike (crepulja), moguće neki oblik vatrišta i/ili peći. Očišćena su kruništa zidova i izrađena detaljna dokumentacija i fotografisanje.

Nakon skidanja tri otkopna sloja u Sondi I i II mogu se jasnije sagledati fortifikacijske karakteristike objekta, dok za kulu u ovom trenutku nemam dovoljno podataka za interpretaciju. Objekat je formiran tako da prati konfiguraciju terena i ima oblik nepravilnog trapeza. Na istočnoj i sjevernoj strani debljina bedema iznosi 1.5 m, s tim da je spoljašnje lice zida u potpunosti propalo, očuvano samo u temeljnim zonama. Zidovi su izrađeni od lomljenog kamena krečnjaka i povezani krečnim malterom. Zapadna strana nije fortifikovana jer su litice oštre i strme prema rijeci Bosni. Ostaje da se vidi u idućim istraživačkim kampanjama kako je ovaj prostor zatvarao sam objekata, jer najvjerovatnije da je postojala krovna konstrukcija nad objektom. Južna strana objekta naslanja se na sjeverni zid kule, debljine 1.5 m. Ulaz je najvjerovatnije formiran u istočnom bedemu i/ili sa visine prvog sprata iz južne kule. Posebna pažnja posvećena je medijskoj promociji istraživanja i predstavljanju rezultata projekta „Arheološka istraživanja lokaliteta Gradić u Trbuku (Doboj)“ osmišljene su tako da obuhvate i stručnu javnost i širu lokalnu zajednicu kroz različite kanale komunikacije. Aktivnosti su prezentovane na društvenim mrežama (Facebook, Instagram). Organizovan je i posebnog dana za novinarske ekipe na samom lokalitetu Gradić, gdje su novinari mogli da snime kadrove iskopavanja i uzmu izjave od arheologa i učesnika kampa na licu mjesta.

Arheološki pokretni nalazi

Intenzitet arheoloških artefakata u sondi I i II bio je različit, što je rezultat očuvanosti slojeva i upotrebe prostora u prošlosti. No, uprkos tome pokretni materijali ostaci su raznovrsni i omogućuje detaljno sagledavanja socio-ekonomskih aktivnosti na lokalitetu. Arheološki materijal hronološki je moguće klasifikovati u dva horizonta, mlađi koji pripada poznom srednje vijeku (druga polovina 14-15. v.) i stariji finalnom bronzanom dobu (9-8. vijek p.n.e.). Stariji kulturni horizont nije u potpunosti definisan jer su iskopavanja obustavljena na samom početku arheološkog sloja. Za ovaj period karakterističan je ulomak manje posude (amforice), ukrašene geometrijskim motivima sa bijelom inkrustacijom. Uklapa se u standardni repertoar gradinske keramike horizonta Vis-Pivnica u sjevernoj Bosni (period Ha B2-3 ili fazu Pod B). Analogije za ovaj tip posude nalazimo u keramičkom inventaru sa obližnje gradine u Mravićima iz istog perioda. Istom horizontu može se pripisati i keramički uteg od tklačkog stana, kao i fragmenti lepa od objekata poput peći i/ili podnice kuće.

Daleko najbrojniji materijal pripada horizontu kasnog srednjeg vijeka. Intenzitet materijala ukazuje na stalnije prisustvo i okupaciju lokaliteta. Najbrojniji ostaci svakako pripadaju životinjskim kostima. Evidentirane su na čitavoj površini i dobar su pokazatelj intenziteta življenja i konzumacije hrana na samom lokaliteti. Kostii pripadaju sitnim i srednje krupnim sisarima. Buduća planirana arheozoološka analiza pomoće ne samo u identifikaciji vrsta, odnosa domaćih i lovljenih individua, već i u pogledu razumijevanja svakodnevnice i načina ishrane, te pripreme hrane stanovnika Gradića.

Zatim slijedi keramički inventar kao brojna kategorija nalaza, što i ne iznenađuje s obzirom na široku primjenu keramike. Mada su u većini slučajeva sačuvani u fragmentima, ipak je i u takvim uslovima moguće izvršiti djelimičnu rekonstrukciju, sistematizaciju i tipološku analizu. Keramički materijal relativno je uniforman. Najznačajnijoj i najbrojnijoj kategoriji pripadaju kuhinjskoj keramici - loncima. Oni predstavljaju najčešći oblik kuhinjske keramike koja se javlja na utvrđenjima. Bez obzira na postojeće razlike (koje se ogledaju u veličini i profilaciji oboda), obilježava ih niz zajedničkih odlika. Rađene su od kvalitetne i dobro prerađene gline, sa manjom količinom sitnog pijeska, ponekad i mljevenog kvarca ili tucanog liskuna. Kod lonaca velikih dimenzija u strukturi gline zapaža se više pijeska, pa čak i sitnijeg tucanog kamena. Takva zrnasta faktura najčešće se vidi na prelomu ili unutrašnjoj strani suda, dok je spoljašnja površina u pravilu fino obrađena.

Lonci su pravljani na grnčarskom kolu. Većina lonaca ima pravilne, skoro simetrične forme i relativno tanke zidove ujednačene debljine, što je rezultat dobrog poznavanja procesa proizvodnje. Pečenje je kvalitetno i na prelomu se rijetko uočavaju slabije pečeni unutrašnji slojevi. Boja varira od sivih i oker tonova do crnih površina. Iako sa regionalnim karakteristikama, lonci sa tvrđava pokazuju odlike šire regionalne produkcije i tradicije poznate i dobro evidentirane na brojnim lokalitetima centralnog Balkana. Na spoljašnjoj strani dna lonaca nastalih na ručnom grnčarskom kolu povremeno se nalaze reljefni pečati. Najčešće su u obliku „svastike“ (stilizovanog krsta). Veličina kružnih pečata varira od dva do tri centimetra. Imajući u vidu vrijeme pojave pečata na srednjovjekovnoj keramici, njihovu rasprostranjenost i oblike, ovom prilikom treba naglasiti da su na primjercima keramike sa Gradića u Trbuku zastupljeni samo najjednostavniji oblici, koji su prisutni i na keramici drugih približno istovremenih lokaliteta u Srbiji i Bosni. Još uvijek nije sasvim poznato da li pojedini oblici pečata odgovaraju određenim serijama proizvedenim u keramici ili se njima određuje grnčarska radionci ili se pak radi o robi namijenjenoj specifičnom tržištu. Većina lonaca nema ukras, izuzev jednog komada ukrašenog sa urezanim valovnicama. U posebnu grupu keramike mogu se svrstati crepulje. Plitke ovalne posude, širokog ravnog dna, grube fature i jednostavnih ravnih ili blago koničnih zidova, često deblje izrade koja je omogućavala bolju toplotnu izolaciju. Predstavljaju jedan od kanonskih tipova, čiji su oblik i način pripreme hrane, najvjerovatnije korištene za pečenje hljeba, prisutni još od praistorije. Izrađene su ručno ili na sporom vitlu. Grube fature sa dosta primjese pijeska i tucanog kamena, svijetle oker do svijetlo crvenkaste boje. Kod nekoliko primjeraka unutrašnjost je neznatno zaglačana, sa sporadičnim crnim tragovima gorenja. Posude sličnog oblika i izrade dokumentovane su u etnografskoj građi na prostoru Balkana, sa funkcijom pečenja hljeba. Za razliku od kuhinjskog posuđa, trpezne posude, u kojima se služila i iznosila hrana i držala tečnost na trpezi, osim funkcionalnosti posjeduju i dekorativnost. Ove su posude zanatski kvalitetnije rađene, brižljivije modelovane i posebno ukrašene. Arheološka istraživanja pokazuju da su znatan uticaj na njihovu proizvodnju imali primjerci uvezeni iz zanatskih centara sa teritorije Ugarske.

Jedan od markera novog trgovinskog prometa sa Ugarskom, na širokom pojasu sjevernog Balkana, jeste pojava luksuzne uvezene slikane keramike. Najznačajniji proizvod iz ove ponude jesu pehari od žućkaste kaolinske gline sa crvenim ili mrko slikanim ukrasom. Riječ je o specifičnoj tehnici slikanja crvenim pigmentom napravljenim od živinog sulfida, a ukrase čine motivi u vidu mreže sastavljeni od preklopljenih uspravnih i vodoravnih linija. Ovaj tip keramike datira se u prvu polovinu 15. vijeka. U dosta velikom broju zastupljeni su na Doboru, Doboju i brojnim poznosrednjovjekovnim selima u Slavoniji. U tipološkom pogledu bilo je moguće izdvojiti samo pehare (8 fragmenata). Dokaz o importovanoj keramici predstavlja i probušeni žeton sekundarno izrađen od importovane majoličke posude, vrča.

Poseban kuriozitet tvrđave Gradiće predstavljaju ulomci od staklenih posuda i svijetiljki (kandila). Iako staklo predstavlja proizvod koji se relativno često javlja na većim utvrđenjima i svjedoči o pojavi i potrebi za luksuznim predmetima, njihov broj na našim tvrđavama je skroman, ali i kao takav govori o društvenom sloju koji je sebi mogao da priušti proizvode iz udaljenih centara Ugarske, Venecije ili pak Dubrovnika. Iz pisanih izvora saznajemo da su proizvodi muranskih staklarskih radionica cirkulisali već početkom 14. v., a kao posrednik javlja se Dubrovnik. Tokom 14. i prve dvije dekade 15. v. staklo je u balkansko zaleđe uvoženo prvenstveno preko Dubrovnika. Evidentira se 20tak ulomaka od staklenih čaša i kandila za osvijetljenje sa Gradića. Staklene čaše imaju karakterističnu nazubljenu traku pri dnu što je je karakteristika gotičkog staklarstva 14. i 15. v. Pri obodu uglavno su aplicirana plave niti, tanka rebra. Kandila imaju konusno zašiljeno dno i morala su imati neki oblik držača i/ili ležišta za kaćanje. Iako skroman korpus, dovoljan je da sugerise postojanje želje i potrebe za posjedovanjem luksuzne trpezne robe. Alatke od kosti nastale u periodu od 14. do 15. v. dosta se rijetko sreću u arheološkom materijalu ili, bolje rečeno, taj materijal, po pravilu, nije publikovan, izuzev ako se radi o predmetima od umjetničke vrijednosti sa specifičnim ikonografskim sadržajem. Sa Gradića iz sonde I potiču dvije koštane perle, koje za sad nemaju analogiji sa ostalih utvrđanja sa teritorije srednjovjekovne Bosne. Takođe, u istu kategoriju nakita iz istog sloja i približno iste lokacije ubraja se i nalaz jednostavnog srebrnog prstena. Kategorija ostalih predmeta od metala je relativno skromna. Najveći dio otpada na kovane eksere, što nije iznenadjujuće s obzirom na upotrebu drvene građa u konstrukciji tvrđave. Zatim slijedi par ulomaka od konjskih potkovic, dio konjske psalijske klamfe i komad jednostavne oplata. Predmeti koji su neznatne hronološke osjetljivost, ali evidentirane u sloju sa ostatak hronološki osjetljivog materijala mogu se smjestiti u period poznog srednjeg vijeka. Evidentirana su samo dva veretona od samostrela, sa piramidalnim vrhom, okvirno se na osnovu analogija i tipologije mogu pripisati 15. vijeku. Tri kamene kugle spadaju u kategoriju projektila (jedna je sekundarno iskorištena kao rastirač za žrvanj). Dokaz o konzumiranju i spremanju hrane potvrđeno je brojnim ulomcima od ručnih zvrnjeva, kružnog oblika.

Posmatrano u cjelini materijal sa Gradića nije brojao ali je tipološki i kvalitativno raznovrstan. Svakako brojnost je rezultat vremenski ograničenih istraživanja. Sa ovim inventarom možemo lokalitet interpretirati kao utvrđani rezidencijalni kompleks, radije nego utvrđenja sa isključivo vojnom funkcijom.

Istorijski izvori i predanja

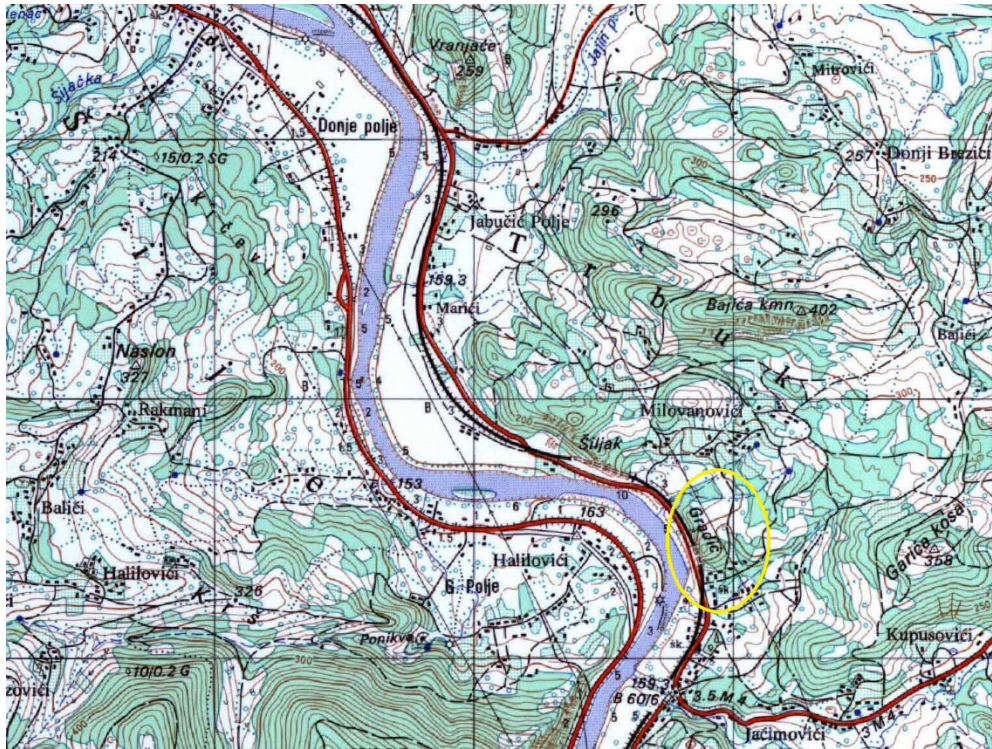
Utvrđenje se ne pominje u pisanim izvorima. Prema I. Bojanovskom centar Ozrenske nahije, koja se pominje u pisanim izvorima od 1516. do 1574, kada je vjerojatno kasnije bila priključena Maglajskoj nahiji, mogao je biti u malom gradu čije se ruševine i danas dobro vide u Trbuku, na kupastom brežuljku iznad desne obale Bosne, kraj željezničke stanice. O gradu se ništa ne zna. U narodu je poznat pod imenom Gradić. Sastoji se od trapezoidne kule (cca 5x6 m) i bedema kružnog oblika sa jarkom na istočnoj strani, sa koje se ulazilo u kaštel. Grad je vješto izgrađen na stijeni. Sačuvali su se prizemni zidovi kule i bedema na dužini od 30 m. Zidovi kule su naknadno pojačavani. Kastel je dominirao kanjonom Bosne kod Trbuka i skelom (»brod«) koja i danas ispod grada prevozi preko Bosne. Grad je sigurno iz srednjeg vijeka, ali nije identificiran. Nalazio u okviru srednjovjekovne župe Usora. Ovdje se daju i prvi podaci o njegovom izgledu. Jedino ga spominje Božić u svom opisu Bosne iz 1795. godine *»auf einer Felsenkupe liegenden ruinirten Schloss Terbu«*, po čemu bi se moglo zaključiti da je tada bio još dosta dobro sačuvan. Možda bi se ovdje mogao locirati Brodar, jedan od dva grada (Brodar i Susjed) što ih je podigao herceg Hrvoje Vukčić Hrvatinić početkom 15. vijeka u vrijeme borbi sa ugarskim kraljem Sigismundom. Glavni komunikacijski istorijski pravac sjever-jug upravo je prolazio pored tvrđave u Trbuku na pola puta između većih tvrđava u Maglaju i Doboju. Već od 14. vijeka prema broju sačuvanih predstavnika u povelji bosanskog bana Stjepana II iz 1332. godine očigledan je porast značaja prostora srednjovjekovne Usore. Upravo u ovom periodu treba tražiti i formiranje prvih fortifikacija na donjem toku rijeke Bosne. Osmanski vojnički i ekonomski pritisak na Bosnu do proljeća 1463. godine bitno je uticao i na njenu fizionomiju. Osim bitno reduciranih i oslabljenih granica u odnosu na ranije periode, bosanski su vladari bili primorani i sjedište države pomjerati što dalje od osmanskih utvrda pa je tako bosanska prestonica postepeno premještena iz Bobovca u Jajce. O sudbini tvrđave u Trbuku nakon sloma Bosanskog kraljevstva 1463. nema podataka. Nakon Ugarske ofanzive s kraja 1463/1464. u Bosni, Doboje se našao u tampon zoni između novosnovane Srebreničke banovine i marionetske bosanske države kralja Matije Radivojevića. Iz pisanih izvora saznajemo da je posljednji „bosanski kralj“ Matija Vojsalić 1476. g. pobjegao u Ugarsku i da su njegove posjede osvojili Turci, uključujući i Doboje, a vjerovatno i Trbuk. U periodu između 1465-1476. Tešanj je bio najvjerovatnije sjedište „bosanskog kralja“. Zabilješke osmanskih izvora mnogo su češće za Tešanj nego druge gradove, posebno Maglaj i Doboje.

Najzad, pokušaj stupanja u nove odnose s Ugarima i spašavanje kralja Matije Vojsalića sugerira zaposjedanje Tešnja od strane Ugara tek 1476. godine. Susjedni grad Doboju su njegovi zapovjednici predali Osmanlijama upravo 1476. godine. Očigledno se zapovjednici Doboja nisu slagali s kraljevom promjenom kursa, njegovim okretanjem ka Ugarima, te su vjernost ipak izrazili sultanu. Sada kao najistaknutija pogranična tvrđava Osmanskog carstva prema Ugarskoj, Doboju dobija na važnosti, a za pretpostaviti je i tursku posadu i na ovoj lokaciji. Izuzev već istaknutog, malo se toga zna i o zbivanjima nakon 1512. godine. Kao granično mjesto sasvim sigurno je imalo značajniju posadu.

Tvrđava je najvjerovatnije napuštena nakon sloma Ugarskih banovina i konsolidacije osmanske uprave. U sumarnom popisu bosanskog sandžaka iz 1604. godine nema pomena sela Trbuk niti tvrđave. Položaj tvrđave u Trbuku na isturenoj i oštroj stijeni koja je iskorištena za bedeme i kule nesumljivo ukazuje na srednjovjekovno porijeklo. Jer s upotrebom vatrenog oružja ovaj položaj tvrđave nije imao više značaja s obzirom da ga sa istočne strane lako ugrožava obližnji tereni. Stoga najveći značaj tvrđave leži upravo u periodu prije šire upotrebe vatrenog oružja. D. Konfiguracija terena uslovlja je oblik utvrđenja nepravilne izdužene osnove sa jednom kulom i oborom. Skoro identična rješenja vidimo i na ostalim manjim tvrđavama u okruženju (Grad Vojvode Momčila kod Teslića, Brestovo kod Stanara, Gradina u Ritešiću kod Doboja). Etnolog Vlajko Palavestra zabilježio je predanje o Trbuku kao mjestu gdje Crna kraljica pala na stomak bježeći od svojih gonilaca. Crna kraljica čest je motiv u narodnim kazivanjima u sjevernoj Bosni i često se dovodi u vezu sa ženskim htonskim božanstvom koje vuče korijene iz preslovenske mitologije.

Potencijal za buduća arheološka istraživanja

Dosadašnja probna i zaštitna istraživanja pružila su samo uvid u osnovne gabarite (polukružni objekat, kula, bedemi i vještački jarak). Dalja istraživanja mogu preciznije potvrditi hipotezu o postojanju srednjovjekovne skele ili gaza preko Bosne te načinu na koji je ova utvrda štitila i kontrolisala tranzit. Odnosno pretpostavku da utvrđenje osim vojnog karaktera imalo je i rezidencijalnu ulogu, kao sjedište lokalnog kneza. Nastavak iskopavanja takođe treba da potvrdi pretpostavku o praiistorijskom utvrđenju, što je izgledno s obzirom na nalaz keramike iz istog perioda. Slojevitost lokaliteta potencijal je koji je nohodno dobro dokumentovati i istražiti. Pronađeni žrvnjevi, keramika, staklo i životinjske kosti ukazuju na stalni boravak ljudi, pa dalje analize mogu otkriti detalje o ishrani, trgovini i svakodnevnici vojne posade. Neophodno je uključiti stručnjake različitih profila na analizi materijala. Istraživanje Gradića doprinosi širem naučnom mozaiku o tome kako se i kada naseljavao planinski masiv Ozren u kasnom srednjem vijeku. Nakon istraživanja otvara se mogućnost konzervacije zidina i uređenja lokaliteta kao pristupačnog vidikovca i arheološkog parka na otvorenom. Integracija Gradića u kulturnu i planinarsku rutu regije Ozrena i dobojsko-maglajske doline.

Slika 1. Topografska lokacija lokaliteta Gradić u Trbuku

Slika 2. Pogled sa zapada na lokalitet Gradić u Trbuku

Slika 3. Sonda II, lokalitet Gradić u Trbuku

Slika 4. Zapadni profil sonde I, lokalitet Gradić u Trbuku

Slika 5. Sonda I, lokalitet Gradić u Trbuku

Slika 6. Sonda II, lokalitet Gradić u Trbuku